

Peter Rustja

“GLASBA SVIRA HEJ SLOVANI...”

*O plesni kulturi slovenskega meščanstva
v Trstu v letih 1852-1897*

Ples je tradicionalno povezan z družabnim življenjem tržaških Slovencev. Plesna kultura vaških skupnosti, ki so prirejale plese ob priliki šagr, veselici in proslavljanj vaškega patrona, za pust in ob porokah je bila v zadnjih desetletjih deležna precejšnje pozornosti¹, tudi na podlagi neposrednih pričevanj starejših, ki so se spominjali zlasti obdobja med prvo in drugo svetovno vojno.

Sicer pa je ples neposredno povezan tudi z razvojem slovenskega meščanstva² v Trstu na prelomu stoletja.

Že iz obdobja prvega meščanskega krožka tržaških Slovanov Slavjanskega društva lahko za-

sledimo poročila o plesih³ in pustnih plesnih veselicah. Leta 1852 sta se v prostorih društva zvrstili vsaj dve veselici, in sicer 25. 1. in 8. 2.; "sosebnost druga je bila izvrstna v vsakem obziru. Pozvani so bili nekateri tujci iz Pešte, Moskve in z Dunaja, prebivajoči baš tedaj v Trstu". Ti so se po tem z besedami zahvalili odboru v Diavoletti⁴ (1852, št. 42, str. 173): "Le località (della società slava) erano assai bene addobbate, ed il tutto ottimamente disposto. Noi ammirammo le danze, particolarmente le nazionali, la Slovanska, il collo illyrico ed altre, che furono eseguite con precisione..." (Prostori slovanskega društva so bili zelo lepo okrašeni in vse je bilo v najlepšem redu. Čudili smo se plesom, sosebnost narodnim, z vso natančnostjo so se izvršili: Slovanska, ilirsko Kolo in drugi plesi)⁵.

Ljubezen do plesa je baje celo prekašala nacionalno vlogo⁶ in poslanstvo društva, kar je bil

¹ Podatke o ljudski plesni kulturi Slovencev v Italiji prinaša zbornik Deklica, podaj roko, Trst 1985, ki povzame in razširja skriptne (Plesi iz Slovenske Istre in okolice Trsta, Trst 1980), nastale na podlagi zapisov Tončke Marolt in raziskovalnega dela Nadje Kriščak, Petra Suhadolca in drugih članov folklorne skupine "Stu ledi" iz Trsta. Publikacija je namenjena za seminar vodij folklornih skupin.

² Slovensko meščanstvo v Trstu se formira po eni strani z ekonomskim uveljavljanjem Slovencev, po drugi strani pa s prilaščanjem in prilagajanjem kulturnih modelov, tipičnih za mestno okolje. Ples in plesna kultura sodita v ta proces, in sicer kot kulturni moment narodnostne identifikacije tržaških Slovencev v mestnem okolju.

³ Podatke iz tega obdobja sem povzel po članku Zgodovinske črtice o Slavjanskem društvu v Trstu. Sestavil jih je in 7. novembra 1885 v tržaški čitalnici tudi govoril Lovro Švab, ki jih je v nadaljevanjih leta 1886 objavil Slovan.

⁴ Casopis je izhajal v Trstu v italijanskem jeziku med 1848 in 1870. Bil je avstrijsko usmerjen.

⁵ Zgodovinske črtice..., str. 202-203.

⁶ Švab v ta namen citira Cegnarjev opis Trsta, ki ga je objavil v Novicah leta 1856: "Tudi slovansko društvo

predmet graje in eden izmed vzrokov, s katerimi so si razlagali propad tega društva, v katerega se je *"...tuj živelj urinol v ovčji koži v slovansko svetišče, polagoma si je tujec usvojil, tujec gospodaril v njem in naposled je tujec je zatrli"*.⁷

Tudi za čitalniško obdobje so bile značilne veselice, ki so jih slovenske čitalnice v Trstu prirejale pretežno v lastnih prostorih, in sicer zlasti na pobudo narodnih navdušencev. Eden izmed teh je nedvomno bil Ivan Dolinar, doma iz Škofje Loke, ki je v Trst prvič prišel leta 1865 na službo vojaškega roka, po drugem vpoklicu v vojsko leto kasneje pa se je odločil ostati v Trstu.⁸ Tu se je aktivno vključil v narodno življenje tržaških Slovencev. Že kot odbornik in kasnejši predsednik rojanske čitalnice *"...trudil se je po svoji moči vzbuditi v ljudstvu zanimanje za to društvo, prizadeval si je z zabavami privezati občinstvo na čitalnico ter mu na tak način ucepiti v srce tudi ljubezen in spoštovanje do naroda in samega sebe."*⁹

Organizacija tržaških Slovencev se je po ustanovitvi političnega društva Edinost (1874) in istoimenskega časopisa (1876) preusmerjala tudi na širšo politično raven. Leta 1879 se je prav v krogih slovenskega političnega društva Edinost uresničila zamisel za ustanovitev delavskega društva¹⁰, ki naj bi združeval slovenske delavce in jim nudil tiste socialne in pokojninske usluge, ki so jim jih v Trstu nudila italijanska delavska društva. Pri snovanju in delovanju društva kot tudi znotraj Edinosti je Ivan Dolinar odigral vidno vlogo. Iz prejšnjih čitalniških izkušenj lahko upravičeno sklepamo, da je bil prav Dolinar, ki je bil tudi predsednik društva, eden glavnih pobudnikov¹¹ prve veselice in plesa tržaških Slo-

vencev v tržaškem mestnem gledališču Fenice 31. 1. 1880. Prav ta družabni dogodek je bil ena izmed prvih javnih pobud novonastalega društva. Že iz naslova in poročanja takratne Edinosti lahko razberemo, da je šlo za res epohalen dogodek, saj se je prvič zgodilo, da so tržaški Slovenci organizirali svojo prireditev in ples v kakem mestnem gledališču.

"Slišale so se zadnje dni pogostoma mej Slovenci v Trstu in okolici besede: 'Zdaj je prebit led'; te besede pa so izraz notranjega čuta in velicega veselja narodnjakov zaradi novega uspeha na duševnem polji, zaradi nove pridobitve. Kedo bi bil pred leti le sanjal, da slovenski igralci in pevci nastopijo kedaj v javnem gledališču in da bodo želi toliko slave mej Slovenci in priznanja tudi v italijanskih krogih. Vse to smo dočakali v saboto, 31. min. m. Vspeli koncerta, katerega so napravili tržaški Slovenci v gledališču 'Fenice', bil je sijajen, to mora pripoznati vsakdo, celo nasprotnik, kajti malokedaj se je zgodilo v Trstu, da bi policija zapovedala zapreti kaso, predno je gledališče začelo in to zaradi prevelike gneče v gledališču. Kakor smo pozvedeli pri odboru, ki je to veselico napravil, bilo je v gledališču nad 3000 oseb vseh stanov in ogromna večina tega občinstva je bila slovanska. To je zapazilo precej po velikem navdušenju, katerega je zmožen le čil in mlad narod, kakoršen je naš."

Mi smo toraj hoteli pred vsem in na prvem mestu našega lista konstatirati ta na vsak način lep napredek tržaških Slovencev, mi hočemo to na ves glas povedati našim bratom po širokem slovanskem svetu, da se tudi oni vesele z nami in da jim v srce vcepimo zavest, da ima slovanstvo dobro in zanesljivo stražo tukaj na skrajni meji - na obalah sinje Adrije!

(casino Slavo) ima lepe sobe in zalo dvorano, v kateri se pred pustom pridno sučejo vrste plesalcev in plesalk; a želeli bi bilo, da bi se nekoliko oztralo na narodno stvar, da bi opravičili pomen imena, katero si je prilastilo. Žalostno je videti, da sicer časopisi slovanski leže na mizi, a da skoraj ni človeka, da bi jih prebral in da le predpust vabi polne sobe obiskovalcev, sicer pa stoje prazne." Novice 1856, str. 414.

⁷ Zgodovinske črtice..., str. 203.

⁸ Do leta 1879 je delal na kolodvoru na carinarni.

⁹ Podatki iz nekrologa, ki ga je objavil Slovan 1886, št. 17, str. 265

¹⁰ O tóvrstnem društvu se je v Trstu razpravljalo kar deset let. Prvi poskus ustanovitve društva sega v leto 1869. Podatke o delovanju Delavskega podpornega društva, zlasti korespondenco s policijskimi organi, najavo plesov, pravila društva, imenik članov ipd. hrani Archivio di Stato di Trieste (AST, Direzione di Polizia, Atti riservati, b. 263)

...Po končani besedi je občinstvo spraznilo gledališče in pred gledališčem pa v bližnjih prostorih čakalo, da zopet začne vstop k plesu, ki se je začel še le po polunoči. Vdeležilo se ga je nad 400 parov, in prav lep pogled je bil na to veselo množico predstavljajočo skoro vse stanove. Ples je trajal do jutra in ko je petelin vže pel, podajali so si razni rodoljubi roke in eden drugemu voševali, da bi se kmalu zopet videli pri tako krasni veselici. Vtis te prve veselice je zmagovalen, tudi v italijanskih krogih se je te dni močno govorilo o Slovencih in njihovem napredku, in da so nekatere krogi prenapetežev celo nekoliko poparjeni, temu je dokaz tudi to, da tisti one stranke kar molče ob enej vkljub temu prav važni dogodki.

Naj bode ta dogodek zabilježen v častno kroniko našega naroda, nastopki mu morajo biti gotovo prav dobri."¹²

Zaradi velikega zanimanja in navdušenja nad plesom je od tedaj "veliki ples" Delavskega podpornega društva postal pravo tradicionalno srečanje tržaških Slovencev. Da so Slovenci res prebili psihološko ledino in začeli samozavestno organizirati svoje prireditve in ples v najbolj centralnih tržaških gledališčih, potrjuje tudi podatek, da so se že ob priliki drugega velikega plesa, ki ga je priredilo Delavsko društvo, odločili za gledališče Rossetti¹³. Glavni plesi so se zvrstili v zimski in predpustni dobi, sicer pa je bilo tudi poletje primerno za organizacijo kake veselice na odprtem, ki ji je sledil tudi ples¹⁴.

Pri Delavskem podpornem društvu sta tako moški kot ženski odsek organizirala svoje ples.

Plesi so potekali ne samo v večjih gledališčih, ampak tudi v za to primernih dvoranh ali pa celo na odprtem. Gledališče Fenice je, z izjemo omenjenega drugega plesa, gostilo velike ples Delavskega podpornega društva vse do leta 1890. Prirejanje plesov je za društvo pomenilo zelo važen vir dohodka.¹⁵ Izdatki za okrasitev dvorane in za godbo so se iz leta v leto večali, istočasno pa sta naraščala tudi obisk in čisti dobiček plesov. Sam "veliki ples" je v društvene blagajne prispeval več kot vse druge veselice skupaj.

Ženski odsek je svoje ples prirejal zlasti v prostorih tržaške čitalnice, v redutni dvorani gledališča Rossetti, v dvorani Cervo d'oro in v dvorani na vrtu Rossetti.¹⁶ V letih 1891-1892 je društvo priredilo svoje ples, tako velike kot tiste ženskega odseka v dvorani Mally. Od leta 1893 do 1897 so se veliki plesi odvijali v gledališču Politeama Rossetti.

Sodelovanje z ostalimi slovenskimi in slovanskimi društvi v Trstu in okolici je bilo dobro. Na vabilih na ples lahko zasledimo tudi omembo, da so zlasti člani tržaškega Sokola poskrbeli za dodatno popestritev plesnih večerov - stalna točka vsakega plesa je bil namreč nastop skupine plesalcev, ki so plesali slovanske ples.¹⁷

Poleg plesne "prakse" se v tem času v Trstu pojavi tudi zanimiv plesni priročnik, ki ga je napisal plesni učitelj Ivan Umek iz Trsta. Knjiga z naslovom Slovenski plesalec je izšla v samozaložbi v Trstu leta 1893. Knjiga je doživela tudi drugo izdajo z naslovom Moderni plesalec, in sicer leta 1904 v Gorici pri Goriški tiskarni.

Knjiga¹⁸ je priročnik za ples salonskih plesov. Kot sočasne italijanske in nemške plesne knjige bralcu ne ponuja zgolj informacije o plesih, ampak tudi o plesni etiketi pred plesom, med njim in po njem. Za razliko od italijanskih priročnikov¹⁹ iz istega obdobja predstavlja Umek tudi vrsto slovanskih plesov, ki so bili priljubljeni na plesnih veselicah v Trstu na prelomu stoletja.

Na podlagi nekaterih ohranjenih plesnih redov²⁰ in Umekove knjige je mogoče predstaviti

¹¹ To potrjuje tudi pismo, ki ga je Doltnar kot predsednik društva 26. januarja 1880 naslovil na policijo in z njim najavil prireditve.

¹² Slovenci 1. krat v tržaškem gledališču. *Edinost*, št. 5, 4. 2. 1880.

¹³ Iz podatkov letnega poročila lahko razberemo, da se je "veliki ples" v gledališču Politeama Rossetti odvijal 5. 2. 1882. Vstopnina je znašala 50 soldov na osebo, ples se je začel ob 9. uri zvečer. O prireditvah in tudi o plesih v gledališču Rossetti piše I. Bremšič v knjigi *Il Politeama Rossetti di Trieste. Dalla sua inaugurazione ai giorni nostri*, Trst 1957. Plesna sezona je potekala predvsem od januarja do marca. V gledališču Rossetti se je v zimski plesni sezoni zvrstilo približno 30 plesov. Avtor prireditelj plesov večinoma ne omenja, z izjemo plesov društva "enfienza Italiana (1891) in Lege Nazionale" (prvi je bil leta 1892). Bremšič ne navede slovenskih plesov.

¹⁴ 14. 8. 1881. Vstopnina za veliki koncert s plesom je znašala 40 soldov. Organizatorji so celo poskrbeli, da so tujci imeli popust za vlak. Čisti dobiček je bil namenjen društveni zastavi.

¹⁵ V letnih poročilih društva se ta podatek redno izpostavlja, kot tudi število obiskovalcev, ki je npr. v letih 1884 do 1886 poskočilo od 1800 na 2800 ljudi.

¹⁶ 15. 4. 1883 so na tem kraju priredili veselico s predavanjem (o "poljskih ženskih in njih delovanju na narodnem polju"), petjem, deklamacijo, igro na citrali in plesom.

¹⁷ Na vabilu za veliki ples leta 1883 piše, da "pred polnočjo bode plesali udje Tržaškega Sokola, v ličnej društveni opravi z plesalkami v različnih narodnih nošah narodni ples kolo, katerega izvršitev je iz posebne uljudnosti prevzelo društvo Tržaški Sokol"; leta 1897 pa so v Rossetiju zaplesali ob kolu tudi češko besedo.

¹⁸ Sklicujem se na drugo izdajo knjige. Sicer je uvodna misel druge izdaje ponatis predstavitev prve. V Modernem plesalcu Umek opiše nekaj novejših plesov, ki jih ni opisal v prvi izdaji. Med te spada tudi "slovanski valček", ki so ga plesali na odprtju Narodnega doma v Trstu leta 1904. Ples je sestavil prav Umek.

¹⁹ V tržaški mestni knjižnici hranijo dva italijanska plesna priročnika iz tega obdobja z istim naslovom, in sicer *Manuale dei balli di società ossia Il maestro di ballo in famiglia*. Prvega so natisnili v Firenci (Tipografia Adriano Salani) leta 1883, drugega pa v Milanu leta 1888 (Casa Editrice Guigoni).

najvažnejše značilnosti slovenskih mestnih plesnih veselíc iz tega obdobja.

Ples se je začel ob 8. uri zvečer, trajal pa je pozno v noč; "veliki plesi" so se zaključili ob 5. uri zjutraj²¹. Plesni red je predvideval dva dela, med katerimi je bil odmor. Slednji je bil priložnost ne samo za počitek plesalcev, ampak tudi za nastop pevskega društva. Ples se je začel s polko, zaključil pa se je z "brzopolko".

Plesni spored so sestavljali tako navadni (valček, mazurka, škotska in štajerska brzopolka, polka française) kot sestavljeni plesi (lanciers, četvorka, kotiljon, kolo).²² Posebno navdušeno so v Trstu plesali sestavljeni ples Slovan. Prvič so ga v Trstu plesali 28. 11. 1891 v dvorani Mally. Umek ga omenja celo v uvodniku Slovenskega plesalca²³ in ga seveda tudi opiše:

"Slovan je sestavljen liki Kolo. Njega ime je opravičeno v tem, da je glasba sestavljena edino iz slovanskih skladb, a razni liki sestojé večino iz slovanskih plesov. Za ta ples je treba 12 parov najmanj, v naprej je število po 4 in 4 neomejeno.

Nastop.

Plesovodja razdeli pare na 4 enake dele, od katerih odloči vsakemu njega prostor v štirih straneh plesne dvorane. Vsak oddelek stavi se v vrsto. Glasba svira 'Hej Slovani'; v tem času stojé pari mirno na svojem mestu. Ko prične glasba svirati 'Naprej', skakljajo vsi nasproti si stoječi

oddelki v koraku polke proti parom v lice tako, da se umaknejo plesalci na stran in se torej srečajo, plesalke v sredi vrste plesalcev. Tako skakljajo v dvorani okoli; v drugem križanju pridejo plesalci v sredo vrste. Na ta način menja se križanje še enkrat v istem redu. Zatem stopijo na povelje "Kolo" pari brez ozira na prejšnjo razdelitev naglo v kolo.

I. Lik. 'Žitva'

Plesovodja določi redoma vsakemu paru številko. Na pu. 'V zvezdo' stopijo plesalke en koraj proti sredini, napravijo kolo za se in takoj zvezdo, podavši levo roko v sredo in sicer v 12 parih, plesalka št. 1 plesalki št. 7, številka 4 št. 10, z desno roko pa drži vsaka ostali 2 plesalki. Plesalec one vrste plesalk stavi se v istem hipu v mlin na vogalih, podavši si desne roke. Zvezda plesalk suče se skakljajočim korakom na desno, mlin plesalcev pa medtem na levo. Na povelje 'Kolo' plesalke v sredini zvezde potegnejo naglo ostale plesalke zopet v prejšnje kolo plesalk, plesalci stopijo med tem iz mlina tudi v kolo za plesalkami; sleherni poda desno roko svoji plesalki in vsi sklenejo skupno kolo.

II. Lik. 'Vertiga'

Glasba: 'Oj banovci'. Pari stojé 2 takta mirno v kolo, plesalke stavi roke v bok, plesalci križajo roke na prsih. Plesalke plešejo skakljaje v koraku polke pred svojim plesalcem, za hrbtom drugega, pred tretjim itd. okoli vseh plesalcev v kači zopet na lice mesta, na to 6 udarcev pauze. Isto plešejo plesalci na desno.

III. Lik. 'Slavjanka'

Glasba: 'Večer na Savi'. 16 udarcev pauze, drugih 32 udarcev iste skladbe pleše se korak v kolu na levo liki škotski na skok. Sledi glasba 'Hej veselo' (16 udarcev). Plesalke stopijo jeden korak proti sredini Kola, obrnejo se vsaka zase proti svojemu plesalcu, plesalci se primejo v zunanje in plesalke v notranje kolo. Plesovodja določi na to, katerikoli par kot prvi. Dotični plesalec pušča roko plesalca na svoji desni strani ter vodi verigo, obrniti se nazaj, na desno v ravno črto, kjer puste vsi plesalci roke ter ostanejo drug za drugim. Isto vodi naravnost na desno prva plesalka verigo plesalk rama proti rami verigi plesalcev. Ko stojíte v vrsti, udari glasba mazurko 'Slavjanka'. Zadnji plesalec v vrsti prime z desnico svojo plesalko okoli pasa, levo roko stavi v

²⁰ Plesni redi in oglasi za ples iz 7. 3. 1886, 1. 2. 1890, 17. 1. 1891, 2. 1. 1892, 6. 2. 1892, 27. 2. 1892, 6. 1. 1894 in 20. 2. 1897 omenjajo tudi imena plesov.

²¹ O poteku in zlasti o koncu vaških plesov laliko v knjigi Deklica, podaj roko (str. 27) beremo naslednje: "Za tržaške Slovence je bila plesna zabava praznik, saj so se skoraj obredno odpravljali na plesišče. Tam so tudi peli in tako so se večkrat zaključevale plesne zabave: fantje so pojoč krenili s plesišča v gostilno, dekleta pa tilo domov."

²² Med plesi, ki jih omenjajo v knjigi Deklica, podaj roko laliko zasledimo nekaj plesov, ki so jih plesali tudi v okolici Trsta. Nazivi teh plesov so večkrat fonetična transkripcija originalnega naziva - Schottisch se pojavlja tudi kot šotš ali cotš.

²³ Umek plesu podeli tudi didaktično-nacionalni pečat: "Med te (sestavljene ples) sem uvrstil tudi poskus novega plesa Slovan, koji naj bi se udomačil v naših narodnih družbali, kajti to mi bode, ker mi toliko leži na srcu razvoj narodnega življa, v ponos in prepričanje, da sem vendar po svoji moči priložil kamenček zgradbi naše narodne naobrazbe." Moderni plesalec, Uvod slovenskega plesalca, str. 3.

bok; plesalka položi levico na desno ramo plesalca in stavi desnico v bok. Tako držeč se, plešeta mazurko med vrstama; za njima isto vsi ostali pari... Vsi pari na nepar obrnejo na koncu dvorane na desno, pari na par na levo, plešejo na zunanji strani ostale vrste, obrnejo na drugem koncu iste zopet v sredino, kjer se snideta po 2 in 2 para. Plesalci nepar primejo v tem hipu plesalko z levico okoli pasa, dotična plesalka položi desno roko plesalcu na desno ramo. Isto se ponavlja slično, da pridejo po štiri pari v jedno vrsto. Ko so dospele vrste do konca dvorane, obrneta para na desni strani na desno; para leve strani na levo; tako plešejo zopet na drugo stran dvorane, kjer se ustavita par leve strani za parom desne; in to se ponavlja tako, da se v prihodnjem obratu na istem kraju dvorane uvrste par za parom. Na povelje 'Kolo' obrnejo vsi na desno in sklenejo kolo.

IV. Lik. 'Perun'

Glasba: 'Kranjski sin'. Pari stoje mirno v kotu. Takoj svira glasba pesem 'Sem slovenska deklica'. V tej pleše se korak, kakor v 'Kolu', mej korakom stisne se kolo polagoma v štirivogelnik kakor v V. liku 'Kola'. Glasba svira: 'Živila Hrvatska'. Plesalke stopijo jeden korak v sredo, si podajo roke v kolo, plesalci zunaj isto tako zase. Plesovodja pretrga zunanje kolo plesalcev. (Glasba: 'Mila lunica'). Plesalca, kateri je sedaj pustil kolo zdesno roko imenujemo št. 1, njegovega soseda na desni št. 2. Št. 1 se obrne na desno nazaj, vodeč plesalce za seboj, št. 2 se obrne na levo, vodeč isto tako plesalce za seboj Tako si podasta št. 1 in št. 2 zopet roki ter skleneta na ta način kolo naopak, v katerem so namreč obrnjeni vsi obrazi na zunanjo stran. Kolo plesalk pretrga plesovodja obenem s kolom plesalcev na baš nasprotni strani št. 11 in št. 12; dotični plesalki obrneta kolo plesalk kakor plesalca 3 in 2 na nasprotno stran ter si podasta roko plesalk. Na prvi del "Mile lunice" razdrli sta se notranje in zunanje kolo in napravila posebna kola. Na drugi del stojita ta kola mirno, na ponavljanje prvega dela pa se vrnejo plesalci in plesalke zase kakor prej zopet v zunanje (plesalce) in notranje (plesalke) kolo. Plesalke stopijo hipom korak nazaj v skupno kolo. Lik se vrši skakljaje v koraku polke.

V. Lik. 'Samo'

Glasba: 'Brez tebe draga'. Plesovodja razdeli pare na 2 polovici. Plesalci primejo svoje plesal-

ke v navadni prijem za ples; vsi plesalci stoje z licem proti sredi kroga. Na glasbo: 'Ti si moja' drsajo pari brzopolko v krogu na levo stran v vrsto par za parom; druga polovica tako na desno stran. Glasba: 'Rado ide Srbin', drsajo plesalci leve vrste na desno, plesalci desne na levo; plesalke ostanejo na prostoru ter se zasučejo k njim prišedšim plesalcem 'v okrog'. Sedaj drsajo plesalke leve vrste na desno, desne na levo; plesalci ostanejo na prostoru in se zasučejo s svojo prišedšo plesalko 'v okrog'. To se ponavlja, tako da pride zopet vsak na svoje prvotno mesto. Pari se takoj puste, plesalki na čelu obeh vrst skakljaje pred svojima plesalcema na levo, doli ob vrsti plesalcev, obrnete se na doljnem koncu vrste zopet na levo in skakljate ob desni strani vrste plesalcev na svoj prostor. Vse ostale plesavke vrstijo se za prvim. Vrnivši se na prostor, podajo plesalke levo roko desni plesalčevi, vrsti se obrnete lice v lice in sklene se kolo.

VI. Lik 'Slovan'

Plesovodja odšteje pare po tekočih številkah. Glasba: 'Ej uhnem' Plesalke št. 1, 4, 7, 10 puste kolo z desno roko, stopijo brzo v sredo, potegnivši z levo ostali del verige za seboj in si podajo desnice: št. 1, 4, 7, 10; tako je nastala zvezda, v koji so na zunanjih vogalih plesalci 1, 4, 7, 10. Na skladbo 'V nedeljo zjutraj' suče se zvezda skakljaje na levo; na skladbo 'Mila moja' se razdere zvezda na nasproten način, kakor se je bila osnovala in sklene se kolo.

VII. Lik. 'Vrtinec'

Glasba: 'Pridi Gorenjc'. Plesovodja določi kate-rikoli par kot prvi. Plesalke stopijo jeden korak proti sredi, kjer si podajo roke v kolo; isto store na mestu plesalci. Plesalec št. 1 pušča sosede na levi ter vodi vso vrsto plesalcev za seboj v vrtinec, isto tako vodi plesalka št. 1 plesalke. Plesalec in plesalka št. 1 se obrneta v vrtincu ter se snideta zopet v vrsti; za njima skakljajo vsi ostali. Na skladbo 'Još Hrvatska' prime vsak plesalec svojo plesalko z desno za njo levo roko, zunanji roki stavita oba v bok, in tako držeč se skaljajo pari za parom št. 1 v dvorani okrogu. Na pv. 'Poklon' stavijo se plesalci svojim plesalkam nasproti, vsi se poklonijo.²⁴

Po podatkih Ivana Umeka so sestavljeni plesi (torej tudi Slovan) trajali od 20 do 25 minut. Na

²⁴ Moderni plesalec, str. 32-39.

vprašanje, koliko časa naj bi plesalec vadil kak ples, preden se ga udeleži na veselici, Umek priporoča, da je vsak sestavljen ples potrebno plesati vsaj dvajsetkrat, kar pomeni 8 ur in 44 minut!²⁵

Ker je za vsak ples bila potrebna tudi glasba,²⁶ je na plesih igrala godba. Zlasti za prireditve v večjih gledališčih so v ta namen vabili godbe bližnjih vojaških pešpolkov ali pa veteransko godbo.²⁷

Za razliko od italijanskega meščanstva, ki ga v tem času lahko delimo na politično in na ekonomsko elito,²⁸ je bila socialna podoba slovenskega meščanstva po eni strani manj razčlenjena, po drugi pa tudi manj poudarjena,²⁹ zlasti v obravnavanem obdobju.

Plesov so se lahko udeležili člani in članice društva ter povabljeni. Obiskovalci plesa so bili naprošeni, da pridejo *"v praznične, ako le mogoče črnej obleki. Gospem in gospicam je bilo dovoljeno priti tudi v raznih narodnih nošah"*.³⁰ Narodnostno funkcijo plesov potrjuje tudi podatek iz vabila na ples, ki je potekal 17. 1. 1883 v dvorani Fenice. Organizatorji tega plesa so obljubljali *"dve darili dvema najlepše v narodnej*

noši napravljenima plesalkama. Na plesalke v navadnej mestnej noši se ne vzame obzira." Tudi na prireditvah, kjer je bila najavljena "navadna toileta", je bila narodna noša³¹ prisotna, in sicer v že omenjeni točki pri plesu kola.

Popestritev plesne ponudbe društva predstavlja prirejanje maškerad na pustni torek. Prva tovrstna prireditev je potekala na pustni torek leta 1895.³²

Ples je za Slovence v Trstu predstavljal obliko združevanja, zbiranja sredstev za narodne in društvene potrebe, nenazadnje pa za potrjevanje narodne prisotnosti v mestu. Slovenskih plesov so se tudi zaradi tega udeleževali Slovenci vseh slojev.³³ To dejstvo izhaja tako iz letnih poročil društva kot iz člankov o plesih, ki jih je priobčevala Edinost, sicer pa so bile to priložnosti, ob katerih se je srečeval slovenski meščanski sloj. Med povabljeni in udeleženci plesov pa lahko zasledimo tudi vidne tržaške politične predstavnike in tudi c. kr. namestnika.

Prirejanje plesov in javnih veselic je bilo sredstvo za potrjevanje vloge Slovencev in slovenstva v mestu. Tržaške mestne oblasti so priznavale obstoj Slovencev le na podeželju.³⁴ Plesne prireditve so pomenile simbolično kulturno zoper-

²⁵ Po Umekovem mnenju je za valček potrebno plesati 4 ure 10 minut, kar pomeni 10.000 taktov, polko 2 uri 5 minut, mazurko 2 uri in pol in škotsko 2 uri 40 minut. Ibidem, str. 60-61

²⁶ Zlasti sestavljeni plesi, kot je npr. omenjeni Slovan, so imeli celo obvezno zaporedje skladb, ob spremljavi katerih so se na plesišču zvrstili razni plesni liki.

²⁷ Na plesu 7. 2. 1883 v gledališču Fenice je igrala "pomnožena veteranska godba". 1. 2. 1890 pa "popolna vojaška godba pešpolka št. 97 iz Prile". Na plesih, ki so jih priredili 5. 1. 1895 v dvorani Mally in 5. 1. 1896 v dvorani Tržaškega Sokola je bilo na vabilu navedeno, da "na plesu se bo sviralo na gosli in na klavir" oz. "pri plesu svira orkestralni kvartet."

²⁸ Anna Millo v knjigi *L'élite del potere a Trieste. Una biografia collettiva 1891-1938*, Milano 1989, loči italijansko meščanstvo na ekonomsko in na politično elito. Politično dominantna skupina se je prepoznavala v italijanskem treditizmu, ekonomska elita pa je dosledno stala na avstrijskih stališčih. Tudi društva in krožki, v katerih so se srečevali, so bili različni.

²⁹ Težnja političnega društva Edinost je bila namreč povezovalje slovenskega življa na podlagi narodne identitete. Ustanovitev Delavskega podpornega društva je bila tudi del načrta, ki naj bi prispeval, da bi slovenski delavci začeli delovati in se združevati na podlagi gesla "Vsak k svojemu". Veliko slovenskih delavcev je po ustanovitvi Delavskega podpornega društva pristopilo k slovenskemu društvu.

³⁰ Podatek iz vabila na veselico s plesom, ki jo je ženski oddelek Delavskega podpornega društva priredil 7. 3. 1886 v prostorih Slovanske Čitalnice.

³¹ Na vabilu za ples 6. 2. 1892 najavljajo, da "pred polnočjo plesalo se bode v raznih slovanskih oblekah narodni ples Kolo in novi ples Slovan".

³² Zanimiva je tudi opomba na vabilu, da "pri tej maškeradi bodo maske nadzirane", leto kasneje pa da "ustop je dovoljen tudi maskam, ako se dotične pokorijo odsekovi naredbi". Tudi ples na pustni torek so prirejali za narodne namene - čisti izkupiček maškerade leta 1898 so npr. namenili zbiranju sredstev za Narodni dom.

³³ V poročilu o prvem plesu lahko beremo, da so bili zastopant plesalci vseh slojev. V poročilu o plesu leta 1884 piše, da je bilo na plesu v gledališču Fenice prisotnih "1800 ljudi, mej temi tudi mnogi jako odlični gospodja Tržaški in zunanji", leta 1897 pa da "toliko množico vseh slojev tržaškega slovanskega življa, zbrano v jednej dvorani, smo še redkokdaj videli". Umek celo trdi: "Ples se mora mladini toplo priporočati, kajti ne nadomestuje le v nekem smislu telovadbe, marveč je tudi najugodnejša prilika, priti v ožjo dotiko z naobraženo družbo, v kateri se vežba duh v mnogovrstnem razgovoru, se blaži srce ter razvija um." (str. 4) "Kdor smatra ples s tega stališča mi gotovo prizna, da si nsem naložil nepotrebne naloge, ako sem skušal opisati v naši milni materinščini pravila raznih običajnih plesov, kajti take knjižice nimamo doslej, in zatoorej se nadejam, da vstrežem ž njo vsem ljubiteljem plesne zabave." (str. 5)

³⁴ Izraz *territorio* (ozemlje, podeželje) so na tržaškem magistratu pejorativno zamenjevali tudi z izrazom *campagna* (kmečko področje) - v antitezi z urbanim pojmom mesta, ki je bilo, po njihovem mnenju, izključno italijansko. Slovenci so imeli slovenske javne šole sa-

stavljanje italijanskim nacionalistom in njihovim prireditvam. To je še bolj očitno, če pomislimo, da je leta 1893 v gledališču Rossetti potekala revija popevk v italijanskem tržaškem narečju, na kateri je največ uspeha žela popevka z refrenom, ki med drugim razglša, da se v domovini Rossettija (torej v Trstu) govori le italijansko³⁵ - v Rossettijevem gledališču pa je le nekaj dni kasneje bil slovenski ples, plesalo se je kolo, Slovian itd.³⁶

Vloga organiziranega mestnega kulturnega življenja tržaških Slovencev je rasla vzporedno z ugledom in močjo ekonomske, socialne in politične dejavnosti slovenskega življa v Trstu. Vrhunec prizadevanj za zasidranje slovenskega kulturnega življenja v Trstu pa je bila ustanovitev Narodnega doma v Trstu leta 1904. Tudi plesi, ki so jih prej prirejali v mestnih gledališčih, so sedaj potekali tudi v samem središču mesta, sicer pa v lastnih prostorih in dvoranh.

Obdobje kulturnega osamosvajanja in pridobivanja zavesti za kulturno in narodno delo v mestnem okolju, ki se je začelo na začetku 80. let prejšnjega stoletja, je tako stopilo v fazo potrjevanja lastne prisotnosti v samem mestnem središču.

Zusammenfassung

„Die Musik spielt Hej slovani...“

Über die Tanzkultur des slowenischen Bürgertums in Triest von 1852 bis 1897

Die Rolle des organisierten städtischen Kulturlebens der Triester Slowenen wuchs parallel zum Ansehen und zur Stärke der ökonomi-

schen, sozialen und politischen Aktivitäten der slowenischen Bevölkerung in Triest.

Der Tanz und die Tanzkultur spielten im Bereich der kulturellen Verselbständigung und der Bewußtseinsbildung für die kulturelle und nationale Betätigung im städtischen Milieu eine nicht unbedeutende Rolle. Die Veranstaltung von Tänzen und öffentlichen Festen war ein Mittel zur Bekräftigung der Rolle der Slowenen und des Slowenentums in der Stadt. Außerdem bildeten Tanzfeste eine wichtige Einkommensquelle für die slowenischen Vereine in der Stadt. Die Triester Stadtbehörden erkannten die Existenz von Slowenen nur am Land an.

Die symbolische, auch durch Tänze ausgedrückte kulturelle Gegnerschaft gegenüber den italienischen Nationalisten und deren Veranstaltungen wird noch offensichtlicher, wenn wir folgendes betrachten: im Jahr 1893 fand im Theater Rossetti eine Schlagerrevue im italienischen Triester Dialekt statt, bei der jener Schlager den größten Erfolg hatte, dessen Refrain unter anderem verkündete, daß in Rossettis Heimat, also Triest, nur Italienisch gesprochen wird. Nur wenige Tage später aber fand im Rossetti Theater auch eine slowenische Tanzveranstaltung statt.

mo na podeželj, medtem ko je v mestu delovala samo zasebna Ciril-Metodova šola.

³⁵ *Lasse pur che i canti e i subiti / E che i fazzi pur dispetti / Nela Patria de Rossetti / No se parla che italian (Pustite naj pojejo in tarnajo / In naj nam kar nagaajo / V domovini Rossettija / se govori le italijansko). Zanimivo je dejstvo, da je to pesem žirija, kot večino pesmi na istem natečaju, negativno ocenila, občinstvo pa jo je navdušeno sprejelo. O pesmih in o zakultjsju revij piše Carlo de Dolcetti v knjigi Trieste nelle sue canzoni. 60 anni di storia delle canzoni popolari triestine collegate con gli avvenimenti più notevoli della difesa nazionale (1890-1950), Trieste 1974.*

³⁶ *Festival italijanske popevke v tržaškem narečju je potekal 29. 1. 1893, ples Delavskega podpornega društva pa 4. 2. 1893!*